

УДК 330.322.5(477.8)

О. М. Кушнірчук-Ставніча, к.е.н., молодший науковий співробітник
Інститут регіональних досліджень НАН України

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙ В ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

O. M. Kushniruk-Stavnycha
The Institute of Regional Research of NAS of Ukraine

FIXED ASSET INVESTMENT EFFICIENCY IN CARPATHIAN REGION OF UKRAINE

У статті зроблено комплексний аналіз ефективності інвестицій в основний капітал Карпатського регіону України (Львівської, Івано-Франківської, Черновецької та Закарпатської областей). Визначено територіальні відмінності регіону у використанні капіталовкладень. Внесено пропозиції щодо вдосконалення існуючих критеріїв відбору інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки.

Ключові слова: інвестиції в основний капітал, ефективність інвестицій в основний капітал, види економічної діяльності, оцінка, Карпатський регіон України.

Comprehensive analysis of fixed asset investment efficiency in Carpathian region of Ukraine (Lviv, Ivano-Frankivsk, Zakarpattia and Chernivtsi regions) is performed in the article. Territorial differences of a region in investment efficiency are determined. The proposals concerning existing criteria improvement in the context of investment projects choice in priority sectors of economy are made.

Key words: fixed asset investments, fixed asset investment efficiency, sectors of economic activities, evaluation, Carpathian region of Ukraine.

Постановка проблеми. В умовах сучасних соціально-економічних перетворень інвестиції виступають головним джерелом розвитку економіки і є фундаментом діяльності суб'єктів господарювання. Тому ключовим критерієм ефективності інвестиційної політики регіонів повинна бути галузева та територіальна обґрунтованість капіталовкладень, оцінити яку можна, лише провівши комплексну оцінку їх ефективності. Карпатський регіон України є об'єктом значних зацікавлень для зовнішніх інвесторів, зокрема з країн Євросоюзу, що посилюється його вигідним географічним розташуванням. А відтак оцінка ефективності інвестицій в основний капітал на цій території має стратегічне значення для країни загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню інвестиційної діяльності в регіональному вимірі та Україні загалом присвячено праці таких провідних науковців: В. Гейця, М. Герасимчука, Б. Гурського, Я. Жаліло, О. Махмудова, А. Пересади та ін. Теоретико-методологічним забезпеченням інвестування основного капіталу займались іноземні вчені Р. Барроу, Ч. Браун, Дж. Бейлі, Л. Гітман, Дж. М. Кейнс, Е. Хансен та ін. Ці науковці вивчали особливості інвестування основного капіталу на макрорівні, а їх висновки є актуальними й досі, однак макрорівневий вимір їх досліджень не завжди можна адаптувати до рівня регіону. У зв'язку із цим постає потреба в новому погляді на існуючі дослідження, що ґрунтується на переоцінці ефективності інвестицій в основний капітал на мезорівні з урахуванням сучасних тенденцій розвитку.

Постановка завдання. Головною метою статті є комплексна оцінка ефективності інвестицій в основний капітал Карпатського регіону, яка забезпечить науковий фундамент для подальших рекомендацій щодо інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу регіону.

Базовими індикаторами при оцінюванні ефективності інвестицій в основний капітал виступають зазвичай показники оновлення основних засобів, інвестовіддачі і рентабельності інвестицій в основний капітал. Ці показники слугують також для відображення усіх етапів інвестиційного процесу, починаючи від вкладання інвестицій і завершуючи їх віддачею у вигляді доходу від операційної діяльності чи фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування [3, с. 33].

Поетапний моніторинг результативності інвестування основного капіталу в регіоні з використанням зазначених показників передбачає на початковому етапі оцінку ефекту від вкладання інвестицій, при якому доцільно проаналізувати темпи *введених в дію нових основних засобів*. Цей аналіз

включає підприємства усіх видів економічної діяльності (далі ВЕДи) регіону. Динаміку цього показника в чотирьох областях Карпатського регіону і Україні наведено у табл. 1.

Проведена оцінка показника за 2005–2011 рр. виявила, що в областях Карпатського регіону введення в дію основних засобів відбувається швидшими темпами, аніж в Україні загалом (усереднені коефіцієнти випередження введення в дію основних засобів становлять від 1,05 – у Чернівецькій області до 1,09 – в Івано-Франківській області).

Проте перевищення темпів введення в дію основних засобів регіону над загальнодержавними ще не свідчить про наявність позитивних тенденцій у регіоні. Адже станом на 1 січня 2011 р. зношеність основних фондів в областях Карпатського регіону за деякими видами економічної діяльності досягла 90 %, а їх оновлення (за незмінних темпів зносу та введення в дію основних засобів) є недостатнім, щоб привести основний капітал регіону до безпечного рівня зношеності (35 %).

Наступним важливим показником ефективності використання інвестиційних капіталовкладень у регіоні є показник *рентабельності інвестицій в основний капітал*, який використано для оцінки отриманого фінансового результату на кожну одиницю освоєних інвестицій. Інакше кажучи, цей показник розраховується як відношення фінансового результату підприємств певних ВЕДів регіону до оподаткування до загального обсягу інвестицій в основний капітал цих ВЕДів (зокрема інвестицій у капітальне будівництво, придбання машин і обладнання).

Таблиця 1

**Рівень введення в дію основних засобів у Карпатському регіоні України,
усереднено за 2005–2010 рр.* ****

Види економічної діяльності	Усереднені індекси введення в дію ОЗ, % до попереднього року					
	Україна	КРУ загалом	у т.ч. в областях КРУ			
			Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька
Всі ВЕДи регіону загалом	96,3	102,8	101,8	104,5	102,7	100,7
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство, рибальство	89,3	99,7	92,7	104,7	100,3	93,3
Добувна промисловість	98,3	96,6	86,8	96,3	95,4	92,3
Переробна промисловість	97,6	103,6	96,1	120,8	94,1	98,3
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	103,3	108,6	112,7	72,1	113,0	96,4
Будівництво	88,4	94,6	113,4	69,1	96,8	69,4
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку	96,9	94,3	101,2	94,5	93,9	89,3
Діяльність готелів та ресторанів	87,0	103,5	73,4	127,8	93,4	92,9
Діяльність транспорту та зв'язку	89,5	85,8	85,6	76,3	91,2	84,0
Фінансова діяльність	98,0	103,5	89,2	97,2	106,7	110,2
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг	100,8	113,1	110,6	113,8	112,4	115,2
Державне управління	91,0	94,6	92,1	102,1	86,8	106,7
Освіта	94,2	103,4	105,8	111,2	98,7	92,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	104,1	97,6	114,2	127,1	89,1	105,8
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг	96,3	112,4	118,2	93,3	117,9	112,8

* Побудовано за даними Державної служби статистики України.

** Дані за 2011 р. відсутні.

Так, за результатами оцінювання найбільш рентабельними протягом 2005–2011 рр. були інвестиції в основний капітал сільського господарства, будівництва, діяльності транспорту та зв'язку (табл. 2).

Найменш рентабельними протягом досліджуваного періоду виявились капіталовкладення у фінансовій діяльності, діяльності готелів і ресторанів. При цьому варто зазначити, що за 2005–2011 рр.

рентабельність інвестицій збільшилась лише у сільському господарстві, будівництві, фінансовій діяльності та діяльності транспорту і зв'язку, а в інших видах економічної діяльності вона суттєво знизилась. Від'ємною рентабельністю інвестицій у Карпатському регіоні характеризуються такі ВЕДи, як *промисловість, діяльність готелів та ресторанів, фінансова діяльність, надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг.*

Таблиця 2

Динаміка рентабельності інвестицій в основний капітал у Карпатському регіоні України за видами економічної діяльності у 2005–2011 рр., грн/грн

Види економічної діяльності	Роки							Середнє значення
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство, рибальство	0,61	0,78	0,73	0,16	0,29	1,27	1,67	0,79
Промисловість	0,13	0,11	0,17	-0,34	-0,28	-0,22	-0,13	-0,08
Будівництво	0,28	0,37	0,41	0,07	-0,34	-0,46	0,38	0,10
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,35	0,12	0,04	-0,45	-0,43	0,11	0,31	0,01
Діяльність готелів та ресторанів	-0,01	-0,26	-0,14	-0,30	-0,51	-0,22	-1,04	-0,36
Діяльність транспорту та зв'язку	0,21	0,16	0,09	-0,03	0,06	0,09	0,84	0,20
Фінансова діяльність	1,57	1,27	0,81	0,44	-8,82	-1,48	6,11	-1,04
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-0,01	-0,01	-0,02	-0,20	-0,23	-0,13	-0,07	-0,09
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,09	0,05	0,15	-0,04	-0,17	-0,15	-0,18	-0,03
Інші види економічної діяльності	0,05	0,09	0,02	0,03	0,05	0,04	0,01	0,04
Загалом для економіки Карпатського регіону	0,18	0,13	0,12	-0,19	-0,29	-0,07	0,13	0,002

Загалом результати оцінки рентабельності інвестицій в основний капітал Карпатського регіону України виявили, що для Львівської та Чернівецької областей вищу віддачу отримано від освоєння капіталу у сфері *сільського господарства*. Відповідно Закарпатська область відзначається високою рентабельністю інвестицій у сфері *торгівлі*, а в Івано-Франківській області найбільш перспективним видом діяльності за роки аналізованого періоду стала *фінансова діяльність*.

Заключним показником, використаним для оцінки ефективності інвестування основного капіталу регіону, є *інвестовіддача*, яка розглядається нами у галузевому розрізі за 2009–2010 рр. Під інвестовіддачею ми розуміємо сукупну валову додану вартість, створену суб'єктами усіх видів економічної діяльності регіону, що припадає на капітал, інвестований у ці види діяльності. Внаслідок проведеного оцінювання в областях Карпатського регіону нами виявлено суттєві диспропорції між вкладенням і віддачею інвестицій в економіці цього регіону. Зокрема у 2010 р. сума нарощеної ВДВ не перевищила темпів приросту інвестицій в основному капіталі (темп інвестування основного капіталу за зазначений період становить 108,1 %, а ВДВ – лише 102,8 % до попереднього року). Відповідно рівень інвестовіддачі суттєво знизився в кінці аналізованого періоду (95,15 % у 2010 р.). Проте, незважаючи на зниження загального рівня інвестовіддачі, за всіма напрямками капіталовкладень все ще зберігаються порівняно високі значення інвестовіддачі (вищі від 1).

В останні роки аналізованого періоду найбільша інвестовіддача спостерігалася в *державному управлінні, освіті, охороні здоров'я, у фінансовій діяльності та сільському господарстві*. Очевидно, що капіталовкладення в освіту, охорону здоров'я і в оптимізацію державного управління, хоча й не

передбачають суттєвого прямого комерційного ефекту від капіталовкладень, однак містять у собі потенційний соціальний ефект для регіонального розвитку.

Найвища ефективність інвестицій (за показником інвестовіддачі) у 2010 р. спостерігалась у *сфері державного управління* та становила 72,23 грн отриманих коштів на кожен гривню освоєних інвестицій. Окрім державного управління, порівняно високим рівнем інвестовіддачі у Карпатському регіоні характеризувались *торгівля, ремонт автомобілів і побутових виробів* (з рівнем інвестовіддачі 12,5 грн. у 2010 р.), а також *сільське господарство, мисливство, лісове господарство*. Домінування *сільського господарства* серед виробничих сфер регіону за рівнем інвестиційної ефективності пов'язане з його істотним внеском у створений валовий регіональний продукт при помірному інвестуванні (частка сільського господарства становила 12,04 % у загальному обсязі ВДВ регіону та 4,3 % – в обсязі освоєних регіоном інвестицій у 2010 р.).

Протягом останніх років аналізованого періоду суттєво зросла інвестовіддача у таких видах економічної діяльності: *державне управління* (177,43 %); *будівництво* (166,12 %); *торгівля* (163,52 %); *добувна промисловість* (146,03 %); *охорона здоров'я* (127,68 %); *виробництво та розподілення електроенергії, газу та води* (108,33 %). Проведені розрахунки підтверджують, що зазначені сфери економіки мають високий потенціал щодо використання залучених інвестицій в основному капіталі, а отже, претендують на місце прогресивних напрямків капіталовкладень в переліку пріоритетних видів економічної діяльності регіону.

Загалом інтегральне оцінювання рівня ефективності інвестицій в основний капітал регіону передбачає попереднє нормування показників ефективності (введення в дію основних засобів, інвестовіддачі і рентабельності інвестицій) та подальше їх усереднення. Для нормування кожного з показників нами взято максимальне його значення серед областей Карпатського регіону (рис. 1).

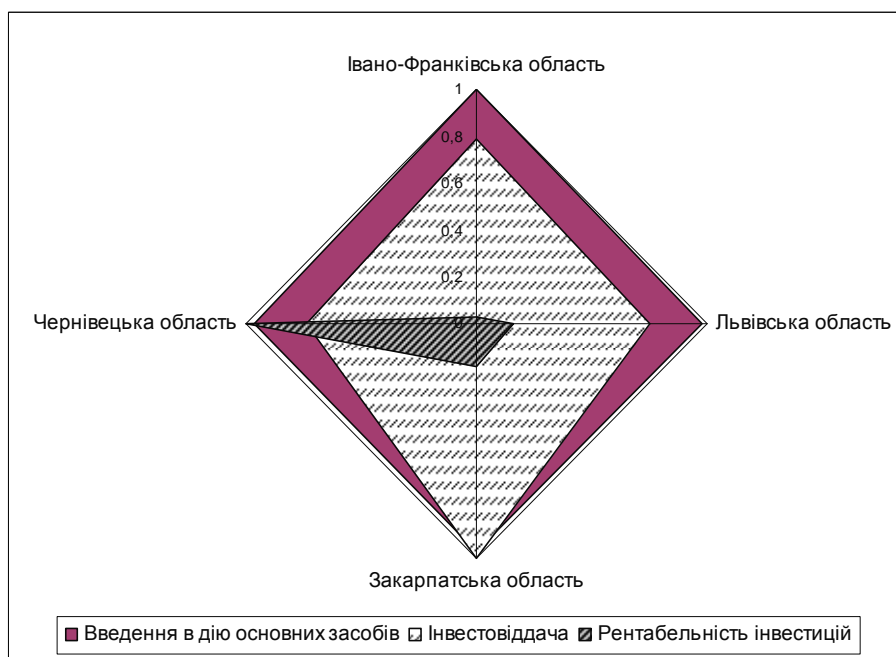

Рис. 1. Ефективність інвестицій в основний капітал областей Карпатського регіону України

Інтегральне оцінювання рівня ефективності інвестицій в основний капітал Карпатського регіону показало, що Чернівецька і Закарпатська області якісно вирізняються на фоні інших областей, перш за все завдяки вищому рівню рентабельності інвестицій (рис. 1, 2). Натомість Львівська та Івано-Франківська області, незважаючи на високий рівень соціально-економічного розвитку, характеризуються низьким рівнем ефективності інвестицій в основний капітал.

Отже, як виявлено при поточному аналізі, протягом 2005–2011 рр. найвищою ефективністю інвестиційної діяльності у Карпатському регіоні характеризувались області із низьким ризиком для власного капіталу суб'єктів господарювання (32,6 % у Закарпатській області та 34,9 % у Чернівецькій області), значною фінансово-матеріальною підтримкою з Державного та місцевого бюджетів (21,6 % у Чернівецькій області і 12,9 % у Закарпатській області) та інтенсивним фінансуванням індивідуального житлового будівництва (17 % у Чернівецькій області та 22,9 % у Закарпатській області).

Таким чином, судячи з проведеного аналізу, Львівська та Івано-Франківська області Карпатського регіону потребують нових підходів до управління інвестуванням основного капіталу та абсолютно нової інвестиційної стратегії.

Рис. 2. Геопросторові відмінності ефективності використання інвестицій в основному капіталі областей Карпатського регіону, у середньому за 2005–2011 рр.

Висновки. Загалом головною передумовою підвищення ефективності регіональної інвестиційної політики є сприятливе інвестиційне законодавство та нормативно-правова база. Починаючи з 1 січня 2013 р., вступив в дію Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» [1]. В Законі чітко прописана процедура відбору та реєстрації пріоритетних інвестиційних проектів та визначені критерії оцінки економічної ефективності проектних пропозицій. Цей документ отримав достатньо критичних зауважень, зокрема в частині, що стосується створення визначеної кількості робочих місць при внесенні певної суми інвестицій. Якоюсь мірою ці зауваження є доречними, особливо зважаючи на те, що, коли суб'єкт інвестиційної діяльності вкладає капітал у покращення технологічного процесу виробництва, виникає потреба в скороченні працівників, а не навпаки. Відтак доцільним є внесення певних коректив у Закон. На даний момент критеріями оцінки ефективності інвестиційних пропозицій, які беруть участь в конкурсі на Державну підтримку, є:

- позитивна чиста приведена вартість проекту;
- внутрішня норма дохідності, яка є більшою за нормативну ставку дисконту;
- індекс прибутковості, який перевищує 1.

Зважаючи на деякі протиріччя між реальними можливостями інвесторів, та вимогами, зазначеними у згаданому вище Законі, доцільним буде доповнення існуючих критеріїв ще одним уточнюючим показником. За деякими видами економічної діяльності в областях Карпатського регіону зношеність основних засобів сягає 90 %, тому рівень їх оновлення є одним із ключових параметрів ефективності інвестиційних проектів. Відтак затвердження конкретної норми оновлення основних засобів при інвестуванні основного капіталу з можливістю створення кількості робочих місць, що є меншою за зазначену в Законі, може слугувати прохідним параметром для інвесторів, які не проходять державну експертизу за критерієм кількості нових робочих місць. Пропозиції щодо повної ліквідації позиції Закону, де йдеться про створення зазначеної кількості робочих місць, вважаємо недоречними, оскільки ця умова

прописана в самій назві Закону і є його другою головною метою (після стимулювання інвестиційної діяльності). А ось корегування самої норми кількості нових робочих місць при дотриманні певного рівня оновлення (введення в дію) основних засобів вважаємо цілком реальним.

Підсумовуючи все наведене вище, варто зазначити, що при оцінюванні ефективності інвестицій (у розрізі областей, видів економічної діяльності, окремих інвестиційних проектів) важливе значення мають критерії, обрані для цієї мети. Саме вибір критеріїв передує визначенню пріоритетних галузей економіки з подальшим формуванням регіональної інвестиційної політики. Карпатський регіон за обраними критеріями ефективності інвестицій випереджає загальноукраїнський рівень, проте внесення певних коректив в існуюче інвестиційне законодавство може в рази підвищити як рівень інвестиційної активності суб'єктів господарювання, так і рівень ефективності цих інвестицій.

Список літератури

1. Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», № 5205-VI від 06.09.2012 р. [Електронний ресурс] – (Офіційний сайт Верховної Ради України). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5205-17>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку та критерії оцінки економічної ефективності проектних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проектів» № 684 від 18.07.2012 р. [Електронний ресурс] – (Офіційний сайт Верховної Ради України). – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/684-2012-%D0%BF>
3. Іщук С. О. Інвестиційна діяльність у Західному регіоні України: стан, тенденції, ефективність / Іщук С. О., Кулініч Т. В., Ткач С. М. ; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. ; [наук. ред. С. О. Іщук]. – Львів, 2012. – 114 с.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2013.

Відомості про автора

О. М. Кушнірчук-Ставнича, кандидат економічних наук, молодший науковий співробітник, Інститут регіональних досліджень НАН України.